

RECENSIONS

DEPAEPE, MARC. *VIEJA Y NUEVA HISTORIA DE LA EDUCACIÓN: ENSAYOS CRÍTICOS*. BARCELONA: OCTAEDRO, 2007

No ens arriscarem de forma excessiva si afirmem que la història de l'educació es troba en un estat permanent de crisi. No ho està pel que fa a la producció científica (projectes de recerca, tesis doctorals, articles, llibres, jornades, etc.), però sí com un dels elements curriculars clau en la formació dels professionals del camp de l'educació. Igualment podem parlar de crisi pel que fa a la renovació de les temàtiques i de les formes de fer història de l'educació. Testimoni d'aquest estat de salut de la disciplina és el que ens anuncia Jurgen Herbst en un treball publicat a la revista *Paedagogica Historica*: «Hi ha una aportació nova i genuïna. La major part dels treballs tendeix a tancar els buits del document o a cridar la nostra atenció sobre gèneres o temes que han estat desatesos... Debats que sorgeixen de sobte sobre assumptes contemporanis com la religió a l'aula, l'ensenyament de la teoria de l'evolució, l'acció afirmativa, l'assetjament sexual, les guerres culturals i la correcció semblen antiquats i superficials, excepte per a les persones directament implicades. El saber realment creatiu i innovador, amb l'excepció de la història de la dona, ha desaparegut de l'escena. L'impuls renovador, sigui tradicional o radical, s'ha esgotat... Continuament repetim els vells mantres —classe, raça i gènere són els més escoltats—, però ja no estem tan segurs d'on i com els aplicarem».⁶

El gir cap a carreres de caràcter eminentment pràctic i instrumental fa que aquelles matèries relacionades amb el que es denominava *pedagogia general* quedin relegades, en el millor dels casos, a assignatures de caire obligatori o bé optatives. En segueix essent una excepció el currículum de la llicenciatura en pedagogia (curiosament la menys instrumental i pràctica de les carreres del camp educatiu), però la seva absència és clara en la formació de mestres (en totes les seves especialitats), d'educadors socials i de psicopedagogs. Si repassem les pàgines web de les diferents universitats, i en concret les dels plans d'estudis d'aquestes carreres, hi trobarem propostes molt atractives amb títols com ara història de la infància; història de l'educació social; història de l'educació infantil; història de l'escola; història, escola i entorn; història de l'educació física; història de la logopèdia; història de l'educació musical, etc. Però la majoria d'elles són una part molt poc significativa del currículum formatiu. Aquest fet ens condueix a recuperar la reflexió que feia Marc Bloch: «La ignorància del passat

6. J. HERBSTS, «The history of education: state of the art at the turn of the century and North America», *Paedagogica Historica*, vol. 35, núm. 3 (1999), p. 737-747.

no només es limita a obstaculitzar el coneixement del present, sinó que compromet, en el present, la mateixa acció».⁷

Trobar llibres d'història de l'educació no és massa complicat, especialment si ens centrem en temes d'àmbit local o bé en el període de la Segona República. La tasca de professors i investigadors surt a la llum per tal de poder entendre, amb més o menys detall, aspectes relacionats amb el passat de les praxis educatives, de les idees pedagògiques, de personalitats del camp de l'educació, etc. Però, malgrat que aquests llibres omplim una part significativa de la disciplina, el que és més difícil de trobar són reflexions sobre el paper de la història de l'educació. De què serveix, si serveix? El llibre que presentem se centra en oferir una mirada crítica a aquestes i altres qüestions.

Depaepe és professor d'història de l'educació a la Katholieke Universiteit Leuven (Bèlgica), des d'on coedita amb Frank Simon la revista *Paedagogica Historica*. Ha estat president de la International Standing Conference of the History of Education (ISCHE) i de la Bengian-Dutch Society for the History of Education. És des d'aquestes posicions de privilegi que s'atura a reflexionar sobre el veritable sentit de la història de l'educació, ara i en altres moments de la seva pròpia història.

El llibre sorgeix de l'agrupació de cinc treballs publicats prèviament en forma d'articles i ponències a congressos i que, en la seva globalitat, configuren una obra que mira des de la crítica fonamentada la disciplina que ens ocupa.

El capítol u, titulat «Entre pedagogia e historia» i publicat originàriament a la revista *Histoire de l'Éducation*, repassa la situació de l'ensenyament de la història de l'educació en la formació de mestres a la comunitat flamenca de Bèlgica. Sobre aquesta temàtica és clar i lapidari: «La historia de la educación se ha visto reemplazada por una materia menos especializada que permite, no obstante, dependiendo del gusto y la voluntad de los responsables, incluir aspectos más o menos históricos». Fet i fet, no ens ha d'estranyar, perquè en les reformes dels ensenyaments de mestre en el nostre país va succeir un fet semblant, i la matèria actual de teories i institucions contemporànies de l'educació seria una homòloga de la que ens presenta Depaepe.⁸ Des de l'estudi de la història de la pe-

7. M. BLOCH, *Apologia de la història*, Barcelona, Empúries, 1984, p. 34.

8. Aquesta mateixa realitat és estudiada per Aída Terrón i Narciso de Gabriel, que afirmen (en relació a aquesta assignatura), que «es aquí donde lo histórico tiene menor peso, brillando por su ausencia en la mayor parte de ocasiones. Diferenciado por titulaciones, la ausencia es casi generalizada en audición y lenguaje, lenguas extranjeras y educación musical, y la presencia relativamente más frecuente en educación infantil, educación primaria, educación física y educación especial». Aída TERRÓN i Narciso de GABRIEL, «Informe sobre la situación de las materias histórico-educativas en las titulaciones de pedagogía, psicopedagogía, educación social y magisterio», a *La universidad en el siglo XIX (España e Iberoamérica). X Coloquio de Historia de la Educación*, Murcia, SEDHE i Universidad de Murcia, 1998, p. 710-719.

dagogia (amb l'anàlisi dels diferents sistemes educatius i les opinions dels grans pensadors) fins al congrés apològic de Pestalozzi, el 1994, a la Xina, la història de l'educació ens brinda formes i estructures, zenits i decadències, d'una matèria que, entenem nosaltres, no pot desproveir als futurs professionals del camp de l'educació. Tot amb tot, el pragmatisme en la formació dels professionals de l'educació és la tònica imperant. Al legislador curricular universitari no li interessen aspectes fonamentals relacionats amb l'epistemologia educativa, en les preguntes que pot fer-se l'antropologia de l'educació sobre el sentit d'educar a la humanitat o sobre la rellevància de conèixer el passat de les praxis i teories educatives per poder fer, avui, de mestre. I tot sembla ser que la implantació del model EEES (Espai Europeu d'Educació Superior) farà que la instrumentalització de la formació en el camp del saber pedagògic sigui encara més efectiva.

En el segon capítol del llibre, titulat originàriament «Demythologizing the educational past: An endless task in the history of education» i publicat a *Historical Studies in Education*, l'autor considera, entre d'altres temàtiques, les formes de manipulació i usos *perversos* de la història de l'educació per part dels sistemes educatius marxistes-leninistes o els catolicismes dogmàtics. La història, i en especial la història de l'educació, servia per organitzar tot un sistema *mitològic* del país o de les creences: *sants pedagogs*, màrtirs politicoeducatius, etc., que podien ser estudiats com a forma de mostrar camins a seguir. De fet, no es tracta d'una pràctica emprada en períodes passats i actualment enterrada. Depaepe ens mostra com es tracta de pràctiques que encara es troben vigents en determinats països. Un exemple seria l'ús de la història de l'educació (o el que J. H. Jordan situa en els cercles blancs conservadors) per legitimar determinades idees conservadores entre els blancs a Sud-àfrica o bé determinades campanyes alfabetitzadores a la Xina. Tot plegat ens encamina a un tema essencial en la història de l'educació i, en especial, en la seva historiografia: és possible mantenir algun grau de neutralitat en aquests temes?

«The canonization of Ovide Decroly as a saint of the new education» és el títol del tercer capítol. L'impacte del tema pot sorprendre al lector, però l'autor del llibre és contundent amb determinats usos de les idees, praxis i *personatges* de la pedagogia. Tal com ell mateix apunta, «con la muerte, relativamente temprana, de Decroly, el 12 de septiembre de 1932 (tan sólo tenía sesenta y un años), las cualidades que le atribuían sus primeras biografías adquirieron de pronto un brillo mucho mayor» (p. 56). La projecció de la figura pedagògica de Decroly pren força en el moment en què mor, i així pot ser més fàcil entrar en la categoria de *mitologia pedagògica*. No ens ha d'estranyar aquest paral·lelisme terminològic amb els usos i praxis de l'Església catòlica: canonitzacions i santorals. Durant els anys següents a la seva mort se succeeixen diferents homenatges

que no faran sinó contribuir fermament a aquest impuls de la seva figura pedagògica. Un exemple d'això es troba l'any 1933, quan es publica el llibre commemoratiu, *Hommage au Dr. Decroly*.⁹

Les formes de construir el mite poden ser moltes, però, en el cas de Decroly, sembla ser que era la pròpia família la que tenia la custòdia (i, per tant, el control) de tota la seva documentació. Intentar desmitificar el mite va ser, doncs, una tasca feixuga i pràcticament impossible durant molts anys. Aquest fet comportà que una de les investigadores de l'obra de Decroly, Marie-Louise Wauthier, esperés que els fills de Decroly haguessin mort per relatar la història de la seva vida (*Correspondance d'Ovide Decroly*). Es tracta d'una obra fonamental per poder contribuir a repensar el mite. Tot plegat ens porta a interrogar-nos si aquesta tasca (l'acció desmitificadora de determinades pedagogies) no hauria de ser en el punt de mira de molts dels projectes de la història de l'educació. Quants mites més existeixen? Com els hem construït? Els mestres de la Segona República (només per posar un exemple de l'augment de treballs sobre aquest tema en els darrers anys) no han estat excessivament mitificats? Els estira-i-arronsa de la història de l'educació segurament necessiten petites dosis d'autocrítica, alimentades de metodologies i contrametodologies crítiques.

El llibre finalitza amb la publicació del treball «Philosophy and history of education: Time to bridge the gap?», que originàriament va ser la conferència d'obertura de la International Network of Philosophers of Education a Madrid. Aquest tema de la frontera entre la història i la filosofia de l'educació és una qüestió que fa temps que interessa a l'autor. Filosofia i història, però també les altres branques de coneixement pedagògic (pràctic, acadèmic, empíric, etc.), coincideixen amb el que denomina *structures discursives*. Un altre tema són les *capelletes* grupals, els territoris prohibits que dificulten, encasellen i delimiten de força excessiva la tasca de la filosofia i de la història de l'educació. A tall d'exemple, el que ens diu l'autor: «La atención de los filósofos a lo más general no sólo constituye una fuente de irritación potencial entre los historiadores, sino que en ocasiones también puede dar lugar a un sentimiento de inferioridad con respecto a los enfoques fundamentales, filosóficos, sistemáticos o teóricos de la educación como disciplina, puesto que aún existe (o parece existir) una especie de jerarquía *natural* entre la perspectiva teórica (a menudo normativa) y la descriptiva (a menudo idiosincrática)» (p. 110).

Segurament, la caiguda i el trencament d'aquell projecte il·lustrat de la pedagogia com a ciència i la seva vertebració en minúscules parcel·les de sabers

9. Publicat l'any 1933 per Scheerders-Van Kerckhove a Saint Nicolas.

disseminats ha afavorit l'emergència de molts dels temes que el llibre tracta. Però, més enllà d'aquesta situació, en ocasions apareixen en l'horitzó interessants projectes que transgredeixen temàtiques, disciplines, mirades i formes de treballar, alhora que ofereixen altres maneres d'entendre l'educació (amb les seves idees, la seva història, la seva forma, etc.) que la fan molt més atractiva. Des de l'hermenèutica i passant per la pedagogia culturalista, assistim a un cert intent de situar, novament, la paraula *pedagogia* en un context que la necessita. Tampoc crec que serveixi per redimir i refer un camí excessivament psicologitzat de la pedagogia i excessivament americanitzat, però, si més no, permet recuperar idees i propostes dels *pares* de la pedagogia i situar-les, en gran part, en les tradicions de pensament del vell continent.

Jordi Planella Ribera